

To'qimachilik sanoati korxonalari samaradorligini oshirish omillari

Bahtiyor Abdusamatovich Urishev
Toshkent iqtisodiyot universiteti Andijon fakulteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'qimachilik korxonalari samaradorligini oshirishning asosiy omillari ko'rib chiqilgan. Innovasion iqtisodiyotning dinamik rivojlanish tendentsiyasi iste'molchilar talabini to'liqroq qondirish va iqtisodiyotning zamonaviy tarmoqlarida mehnat unumdorligini yuqori darajada oshirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, raqobat, innovasion iqtisodiyot, strategik boshqaruv, rivojlanish strategiyasi

Factors of increasing efficiency of textile industry enterprises

Bakhtiyor Abdusamatovich Urishev
Andijan Faculty of Tashkent University of Economics

Abstract: This article examines the main factors of increasing the efficiency of textile enterprises. The trend of dynamic development of the innovative economy allows to meet consumer demand more fully and to increase labor productivity in modern sectors of the economy at a high level.

Keywords: modernization, competition, innovative economy, strategic management, development strategy

Tadqiqot ishimizda yengil sanoat korxonalarida ishlab chiqarish jarayonlarining usullari va modellari tahlil qilinadi. Ishlab chiqarish jarayonlarini shakllantirish tamoyillari va ularning boshqaruv qarorlarini shakllantirishga ta'siri shakllantiriladi. Ishlab chiqarish jarayonlarini kuzatishning asosiy modellari va algoritmlari ishlab chiqilgan.

To'qimachilik sanoati korxonalari samaradorligini oshirishning asosiy omillari quyidagilardan iborat:

- boshqaruvni takomillashtirish;
- korxonani modernizatsiya qilish;
- kadrlar malakasini oshirish va tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish;
- raqobatbardoshlik darajasini oshirish;

- to‘qimachilik mahsulotlarining modeli va dizaynini takomillashtirish;
- eksport salohiyatini oshirish.

Ushbu omillardan bazilarini ko‘rib chiqaylik.

Hozirgi bosqichda boshqaruvni takomillashtirish turli yo‘nalishlarda amalga oshirilmoqda. Korxonalarni qayta qurish, ishlab chiqarish va mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, biznes jarayonlarini joriy etish, innovatsiyalarni kengaytirish, strategik menejment, korxonalar rivojlanishini prognozlash va boshqalar shular jumlasidandir.

Korxonalar boshqaruvini takomillashtirishning muhim yo‘nalishi yengil sanoatda iqtisodiy-matematik usullarni ishlab chiqish va joriy etish, keng ko‘lamli dasturiy ta‘minot va zamonaviy yuqori tezlikdagi elektron hisoblash texnikasining mavjudligi hisoblanadi. Bu, ayniqsa, kichik va o‘rta korxonalar uchun to‘g‘ri keladi. Xususan, ISO (Xalqaro Standartlashtirish Tashkiloti) bo‘yicha o‘zgartirilgan zamonaviy sifat menejmenti tizimlarining yaratilishi, korxonalarining moslashuvchanligi va ular ishlab chiqarayotgan mahsulotlar assortimenti O‘zbekistonning yaqin kelajakda JSTga (Jahon savdo tashkiloti) a‘zo bo‘lishiga xizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda asosiy e‘tibor engil sanoat korxonalarida ishlab chiqarishni boshqarish va tashkil etishni navbatlar nazariyasi (QMS) yordamida takomillashtirishga qaratilmoqda, bu nazariya ilgari ushbu sohada faqat operatsiyalarning mos kelishi koeffitsientini aniqlash uchun katta ahamiyatga ega edi. sanoatda to‘qimachilik va yengil sanoat boshqa ishlab chiqarish tarmoqlaridan, birinchi navbatda, ko‘p mashinali xizmat ko‘rsatishda va ishlab chiqarishdagi texnologik oqimlarning o‘ta murakkabligida farqlanishini hisobga olsak.

Shu munosabat bilan to‘qimachilik va yengil sanoat korxonalarida ish oqimlarini tahlil qilish va modellashtirish asosida boshqaruv tizimlarining tarkibiy bo‘linmalari faoliyati samaradorligini oshirish juda muhim vazifa hisoblanadi.

Sanoatda raqobat muhiti va mavqeini yaratishga qaratilgan vertikal integratsiya yondashuviga asoslangan to‘qimachilik korxonalarini o‘rtasida raqobatning kuchayishi sharoitida to‘qimachilik korxonalarini rivojlantirish strategiyasi.

Buning uchun quyidagilarni aniqlash kerak:

- xarajatlarni kamaytirish uchun qimmatbaho tolalarni arzonroqlariga almashtirishda to‘qimachilik mahsulotlari sifatini pasaytirishning muhim nuqtalari.
- mahsulotlar va WFMS (Ish oqimini boshqarish tizimi) asosida korxonalar faoliyatini boshqarish tizimini takomillashtirish;
- to‘qimachilik korxonalarida innovatsion jarayonlarni samarali boshqarishning texnologik zanjirni optimal tanlashga bog‘liqligi;
- to‘qimachilik korxonalarini rivojlantirishda keng differentsiatsiya, optimal xarajatlarni va e‘tiborni yo‘naltirish strategiyalaridan foydalanishning maqsadga

muvofigligi hamda korxonaning tarmoqdagi raqobatbardosh mavqeini strategik boshqarishning kontseptual modelini ishlab chiqish;

- SWOT tahlili asosida korxonaning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va ularning faoliyatini rivojlantirish strategiyasining asosiy yo'nalishlarini ishlab chiqish.

Kuchli raqobatbardosh iqtisodiy muhitda to'qimachilik korxonalarining bozordagi o'rinlari barqarorligini ta'minlash ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarishni rivojlantirish, joriy etish, ishlab chiqarish xarakteridagi innovatsiyalarni rivojlantirish, innovatsion mahsulotlarning bozorlarda uzoq muddatli taqsimlanishini ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi; ularning barqaror va muvaffaqiyatli rivojlanishiga olib keladi.

Dizaynning zamonaviy tarmoqlaridan biri bo'lgan to'qimachilik mahsulotlarining modeli va dizaynini takomillashtirish insoniyat madaniyatining eng qadimiy an'analarga asoslanadi. Ming yillar davomida dunyoning turli xalqlarida to'qimachilik buyumlarini yaratish va bezash, o'zaro ta'sirlar, munosabatlar orqali texnologik jarayonni rivojlantirish va boyitish san'ati shakllandi va bugungi kunda u yuqori darajada rivojlangan sanoatga ega dizayn, fan, ta'lim va cheksiz bozor sivilizatsiyaning ulkan zamonaviy "qit'asi" hisoblanadi.

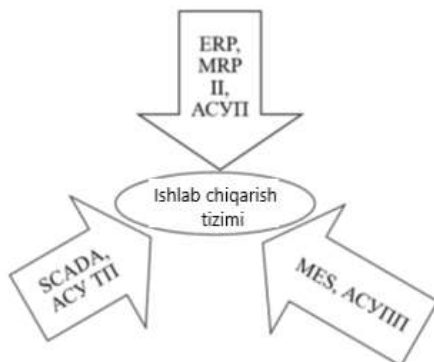
Taxminlarga ko'ra, turli xil san'at va madaniyatlar (rasm, arxitektura, texnologiya, siyosat, jamiyat) tomonidan yaratilgan to'qimachilik mahsulotlarining dizayni reklama grafik dizayniga, to'qimachilik va engil sanoat mahsulotlari dizayniga ta'sir qiluvchi turli omillardan biridir. To'qimachilik va yengil sanoat mahsulotlarining grafik reklama dizayni natijasida paydo bo'lgan bu mutlaqo yangi hodisa to'qimachilik va yengil sanoat mahsulotlarining badiiy dizayni nazariyasida bir qator fundamental savollarni tug'diradi, chunki u boshqa effektlarni o'rganishda yuzaga kelmagan.

To'qimachilik sanoatining keyingi rivojlanishi eksportga yo'naltirildi. Eksport sanoatda ishlab chiqarish, yangi texnologiyalar va yaratilgan mahsulotlar bozorini rivojlantirish uchun iqtisodiy o'sishning kuchli rag'batlantiruvchi omilidir. Respublika to'qimachilik sanoati korxonalari tashqi bozorga eksport qilinadigan eng keng turdagi tovarlarni – ip-kalavadan tortib, tayyor mahsulotlar (tikuv va trikotaj)gacha yetkazib berish imkoniyatiga ega. Eksport mahsulotlari ishlab chiqarishni davlat tomonidan rag'batlantirishning kompleks tizimi, jumladan, eksport qiluvchi korxonalariga maqsadli kreditlar berish rag'batlantirildi. imtiyozli shartlar, eksport mahsuloti tannarxiga kiritilgan soliqlarni to'liq yoki qisman qaytarish, sifatni oshirish uchun ilmiy ishlanmalar (tadqiqotlar) uchun sarflangan xarajatlarni qisman qoplash.

To'qimachilik sanoati tadqiqotlari tahlili ommaviy tizimga mijozlar ehtiyojini qondirishning dinamik tizimini joriy etish uchun global raqobatni ko'rsatadi. Bu zamonamizning asosiy talablari va dolzarb masalalaridan biridir.

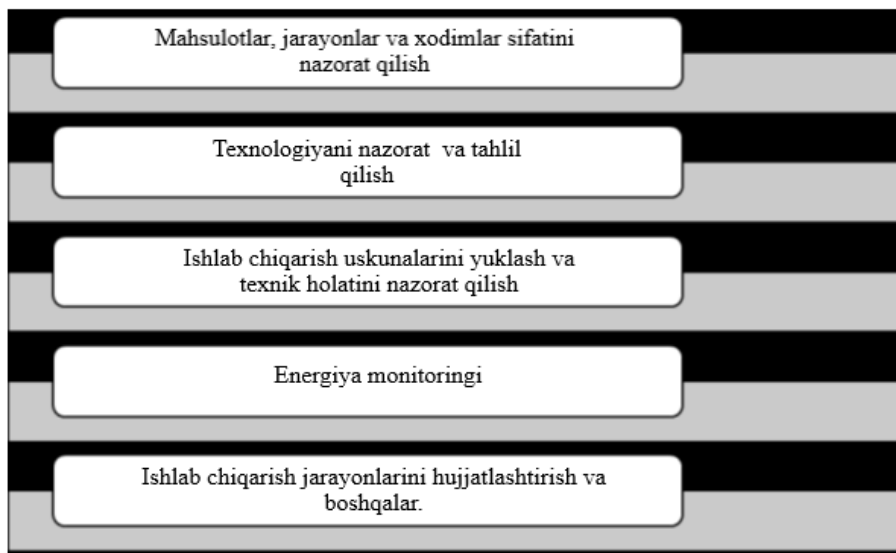
Ishlab chiqarish tizimini boshqarishda quyidagi darajalarni ajratish mumkin (2-rasm).

1. Strategik boshqaruv (ERP, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimi) - mahsulot turi, uning hajmi, muddati va boshqalar masalalari hal etiladi. 2. Taktik boshqaruv (MES, texnologik jarayonni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimi) - texnologik reja masalalari hal etiladi - uskunani tanlash, ishlab chiqarish tartibi, texnologiya turi va boshqalar. 3. Operatsion boshqaruv (SCADA, jarayonni avtomatlashtirilgan boshqarish tizimi) - texnologik jarayonni boshqarish masalalari. ishlab chiqarish jarayonining texnologik rejimi hal qilinadi.

2-rasm - ishlab chiqarish tizimini boshqarish diagrammasi

Ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish va monitoring qilish funksiyalari belgilangan (3-rasm).

3-rasm - ishlab chiqarish jarayonini tahlil qilish va monitoring qilish funksiyalari

Oddiy ishlab chiqarish jarayonining turi quyidagi ma'lumotlar bilan tavsiflanadi (4-rasm):

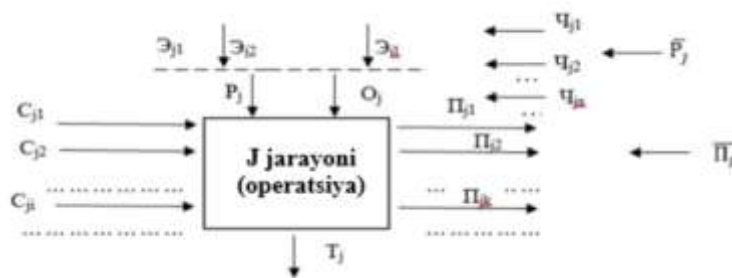
- $H_i = \{qjivchgjich\}$ o'zgaruvchisi bilan belgilangan mehnat resurslari;
- $C_{ji} = \{qjivcgjic\}$ o'zgaruvchisi orqali belgilangan moddiy resurslar, bunda ($qjivc$) va ($gjic$) sifat va miqdor baholari;
- energiya resurslari, $E = \{qjivegjie\}$ o'zgaruvchisi bilan belgilangan;

• har bir j -jarayon uchun $O_j = \{qjvo\}$ o'zgaruvchisi bilan belgilangan asbob-uskunalar va asboblari (texnik resurslar); agar ishlab chiqarish jarayonida bir operatsiyada bir nechta uskuna ishlatilsa, u holda har biri uchun standart jarayon shakllanadi;

• uskunalarni, ishchilarni, energiya manbalarini yuklash davomiyligi $T = \{Tju, Tjo, Tje\}$ o'zgaruvchisi sifatida ifodalanishi mumkin;

• mahsulotlar $P_j = \{qjivmgjim\}$ o'zgaruvchisi orqali belgilanadi va mahsulotlar ma'lum sifat ko'rsatkichlariga ega bo'lishi kerak;

• $P_j = \{rjv\}$ o'zgaruvchisi ishlab chiqarish rejimini bildiradi, u mahsulot sifati P_j olish uchun yetarli rejimga intiladi. Bu rejim bir xil o'zgaruvchi orqali belgilanadi, ma'lum qiymat $p - \{rjv\}$ orqali ifodalanadi.

Shakl 4 - Oddiy ishlab chiqarish jarayonining diagrammasi

Mahalliy korxonalarining ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish mahalliy korxonalarini rivojlantirishning eng muhim va ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Sanoat korxonalarining iqtisodiy barqarorligini baholashning mavjud usullarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, eng samaralisi muallif tomonidan integral ko'rsatkichlarni hisoblash asosida taklif qilingan algoritmi bo'lib, u quyidagi bosqichlar bilan tavsiflanadi:

1. Tashkilotning iqtisodiy barqarorligi va barqarorligini baholash maqsadini aniqlash.
2. Birlamchi va ikkilamchi axborotni yig'ish va qayta ishlash.
3. Korxonalar faoliyatining asosiy yo'nalishlariga muvofiq funksional bloklar bo'yicha asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarini taqsimlash.
4. Manba ma'lumotlarini standartlashtirish va unifikatsiyalash uchun ko'p o'lchovli qiyosiy tahlil usullarini qo'llash.
5. Integral ko'rsatkichlarni hisoblash, shuningdek, tashkilotning iqtisodiy barqarorligining kompleks ko'rsatkichi (CPES).

$$KПЭс = \sqrt[5]{ИПт \times ИПи \times ИПф \times ИПкадр \times ИПком},$$

Yengil sanoat korxonalarida boshqaruv qarorlarini qabul qilishni nazorat qilish va qo'llab-quvvatlash uchun axborot tizimlarining hayotiy tsikli modelini tahlil qilish va tanlash taqdim etilgan. 5-rasmda sanoat korxonasining axborot tizimi keltirilgan.

5-rasm - Sanoat korxonasi axborot tizimi

Quyida ishlab chiqilgan ishlab chiqarishni boshqarish tizimi ikkita dastur shaklida tavsiflanadi: 1. “Yengil sanoat korxonasi ishlab chiqarishni boshqarish axborot tizimi”, jumladan: tikuvchilik ishlab chiqarishni rejalashtirish moduli; ish markazini yuklash moduli; buyurtmani boshqarish moduli; texnologik xaritalarni yaratish moduli; ustaxonalar va uchastkalarining ishlashini monitoring qilish moduli; xarajatlarni hisoblash va boshqarish moduli; xomashyo va materiallarni hisobga olish moduli va boshqalar; 2. “Yengil sanoat korxonasi faoliyati samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishga yordam berish dasturi”.

Tadqiqotning asosiy maqsadi boshqaruv qarorlarini qabul qilishni qo‘llab-quvvatlash va kompaniyaning joriy moliyaviy holatini tahlil qilish uchun o‘rganilayotgan korxonaga uchun turli xil iqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdan iborat. Korxonaning asosiy parametrlari kiritilib, hisoblangan iqtisodiy ko‘rsatkichlar chiqish ma’lumotlari sifatida olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Khurana N. Indian Textile and Garment Industry A Prospective Area for Investment in India // Imperial Journal of Interdisciplinary Research. Vol -3, Issue-3, 2017
2. Abdusamatovich, U. B. (2022). FINDING THE OPTIMAL CONTENT OF COTTON FIBER IN THE MIXTURE. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 109-115.
3. Якубов, М.С., & Уришев, Б.А. (2020). Концепция повышения экономического потенциала текстильной промышленности. *Universum: технические науки*, (6-2 (75)), 57-59.
4. Sh. Korabaev, S. Matismailov, A. Yuldashev, D. Atanbaev, *Solid State Technology* 63(6), 15 (2020)